

D. PROTASE, OBREJA. AȘEZAREA ȘI CIMITIRUL DACO-ROMAN, SECOLELE II-IV. DOVEZI ALE CONTINUITĂȚII ÎN DACIA, CLUJ-NAPOCA, EDITURA NEREAMIA NAPOCAE, 2002, 360 P.

De peste o jumătate de secol în literatura de specialitate privind epocile romană și postromană în Dacia, s-a impus treptat un nume devenit astăzi de referință în cercetarea istorico-arheologică a epocilor amintite. Este numele Prof.univ.dr. D. Protase, reprezentant de frunte al școlii clujene de istorie antică și arheologie, cunoscut și apreciat în țară și străinătate pentru contribuțiile sale științifice.

Bogata listă a lucrărilor de specialitate, datorate distinsului cercetător clujean, s-a îmbogățit recent cu o nouă monografie intitulată: **Obreja. Așezarea și cimitirul daco-roman, secolele II-IV. Dovezi ale continuității în Dacia**, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2002, 360 p. (text și ilustrații + două planșe cu Planul săpăturilor efectuate în așezarea daco-romană de la Obreja și respectiv planul cimitirului daco-roman de la Obreja).

Studiul monografic, asupra căruia stăruim în cele ce urmează, valorifică științific rezultatele cercetărilor arheologice efectuate la Obreja, în așezarea daco-romană (cercetări efectuate în anii 1961-1973) și în cimitirul comunității sătești care a trăit în așezarea de la Obreja în secolele II-IV (cercetat în anii 1967-1971).

Dincolo de bogăția și semnificația istorico-culturală a materialelor descoperite și valorificate exemplar în studiul monografic de care ne ocupăm, am remarca șansa distinsului arheolog clujean de a fi descoperit și cercetat metodic alături de așezare și cimitirul comunității sătești daco-romane care a trăit în așezarea de la Obreja din sec. II-IV. Această șansă de a fi descoperit și cercetat sistematic atât așezarea, cât și cimitirul corespunzător așezării, foarte rar întâlnită nu numai la noi, pentru epoca romană târzie și epoca postromană, ca și pentru alte epoci ale istoriei străvechi și vechi, a dus, așa cum subliniază autorul monografiei „la obținerea unor rezultate bune, temeinic fundamentate sub raport cronologic, stratigrafic și etno-cultural. Completarea unor lacune în cunoștințele referitoare la așezare, cum ar fi stabilirea cronologiei ceramicii, a uneltelor de muncă și a altor obiecte, se datorează tocmai recoltei bogate obținute prin dezvelirea cimitirului” (p. 16). Ca unul care cunoaștem, cât de cât, epoca și care am cercetat mai multe așezări din secolele IV-VIII în spațiul est carpatic al României, dar nu am avut șansa identificării și cercetării cimitirelor aparținând acelor așezări, împărtășim întrutotul aprecierea autorului care notează: „Cazurile când și așezarea și cimitirul unei comunități de populație rurală au fost descoperite și investigate sistematic, și concomitent de același cercetător sunt pe cât de fericite, pe atât de rare în câmpul explorării arheologico-istorice (s.n. – I.M.). În atare situații, cultura materială și spirituală,

viața comunității de populație cercetată în ansamblul ei apar într-o lumină mai clară” (p. 16).

Structura lucrării urmează „canoanele clasice” ale unei monografii consacrate unui „sit” arheologic. După o succintă „Introducere”, în care se subliniază importanța și „poziția oarecum specială a complexului arheologic de la Obreja” (p. 6), în ansamblul descoperirilor din secolele II-IV, se face o scurtă dar necesară prezentare a poziției geografice a sitului antic, de lângă localitatea de azi Obreja. Considerăm necesar să preluăm informația din care rezultă că „situl” arheologic de la Obreja se află la cca. 20 km nord-est de Alba Iulia, și precizarea că de la așezarea daco-romană de la Obreja „până la drumul imperial roman – care de la Apulum se îndreaptă spre Potaissa și Napoca, trecând prin Teiuș și Aiud – distanța era de cel mult 12 km” (p. 7). Am preluat aceste informații privind poziția geografică a așezării antice de la Obreja, pentru a evidenția locul favorabil în care s-a dezvoltat așezarea rurală daco-romană, loc situat „într-o regiune bine populată, unde a pulsat o intensă viață social-economică, politică și culturală romană, legată în primul rând de legiunea și marele centru urban de la Apulum” (p. 8).

În *Istoricul cercetărilor* se consemnează condițiile descoperirii întâmplătoare a complexului arheologic de la Obreja, în 1957, prezentându-se și campaniile de săpături care au avut drept rezultat dezvelirea așezării și cimitirului din secolele II-IV.

Prin cercetările arheologice efectuate între anii 1961-1973 în perimetrul așezării de la Obreja, de-a lungul a 13 campanii de săpături sistematice „s-au secționat ori dezvelit integral 11 locuințe de suprafață, 36 bordeie și 86 gropi de provizii, majoritatea covârșitoare datându-se în sec. II-IV și aparținând populației autohtone” (p. 16). În afară de locuințele și anexele gospodărești care formează așezarea din secolele II-IV, în suprafața cercetată s-au găsit și resturi de locuire aparținând epocii neolitice (cultura Petrești), epocii bronzului (culturile Sighișoara-„Wietenberg”, Coșofeni și Noua), precum și Hallstatt-ului timpuriu. Din epoca ulterioară așezării din secolele II-IV, s-au descoperit două locuințe (una de suprafață și un bordei), precum și două gropi. În aceste complexe s-au găsit fragmente ceramice aparținând epocii medievale timpurii (sec. X-XI). Deși puține, aceste mărturii sunt grăitoare pentru dovedirea prezenței la Obreja a unei comunități sătești, la sfârșitul mileniului I și începutul celui de-al doilea mileniu.

În continuare sunt prezentate, cu toate detaliile, înregistrate în timpul săpăturilor, locuințele de suprafață, bordeiele, gropile de provizii, precum și cuptoarele de copt cu calotă de lut cotlonite și vetrele de foc.

Remarcând faptul că autorul, pe bună dreptate, a renunțat la denumirea improprie de „semibordei” (p. 47), reținem și prezența cuptoarelor din lut cu calotă, de tipul celor atât de frecvente și în regiunile extracarpătice în secolele V-VII.

Analiza atentă și minuțioasă a locuințelor și anexelor gospodărești, a atributelor intrinseci ale inventarului descoperit, în primul rând a celor șase fibule și ceramicii, au permis o încadrare cronologică și o atribuire etno-culturală plauzibilă a așezării de la Obreja. Toate datele prezentate și toate considerațiile istorico-arheologice formulate de autor susțin concluzia acestuia, pe care o cităm: „Așadar, așezarea de la Obreja, aparținătoare unei comunități de populație dacică locală, dislocată de romani din altă parte a Provinciei, a luat ființă, pe loc nou, în timpul domniei lui Hadrian și a durat, pe aceleași amplasamente, peste 200 de ani, până în ultimul sfert al secolului IV, când locuitorii ei au abandonat-o în condiții relativ pașnice, fapt indicat de lipsa urmelor de incendiu general ori de distrugere violentă” (p. 98).

Într-un capitol consistent (p. 99-168) este prezentat cimitirul de la Obreja, începând cu identificarea pe teren, în urma unor descoperiri întâmplătoare din 1967. Cercetările sistematice, efectuate în anii 1967-1971, au evidențiat că necropola daco-romană de la Obreja este situată la 400 m de marginea vestică a așezării. Este o necropolă plană, în care prin săpături sistematice s-au descoperit 240 de morminte. La cele 240 de morminte descoperite prin săpături sistematice, autorul adaugă și cele cca. 25-30 de morminte descoperite întâmplător în 1967, precum și cca. 50-60 de morminte distruse prin lucrările agricole dintr-o grădină învecinată, în perioada interbelică, ajungându-se la un total de minimum 320-330 de morminte.

Dacă avem în vedere întinderea așezării contemporane necropolei, numărul de locuințe și prin urmare de familii, dimensiunile medii ale unei familii în mediul rural din secolele II-IV, și în special din secolele II-III care a fost o epocă de stabilitate politico-militară și de prosperitate economică; speranța de viață din acea vreme și nu în ultimul rând durata așezării de cca. 250 de ani, putem aprecia că numărul celor înmormântați în necropola de la Obreja a fost mult mai mare. Fie că o parte din morminte au fost distruse, fără a fi fost semnalate, prin lucrările agricole din perioada interbelică, fie că de pe la mijlocul secolului al IV-lea, din diverse motive, greu de conturat în stadiul actual al cercetărilor, se va fi înfiripat un nou cimitir în microregiunea în care se afla și ființa încă așezarea de la Obreja, și în care au fost îngropați (și) cei dispăruți din cadrul comunității sătești de care ne-am ocupat.

După prezentarea sistematică a tuturor datelor privind cele 240 de morminte descoperite prin cercetări metodice, autorul face unele precizări și observații importante privind riturile și ritualurile de înmormântare, inventarul funerar, un substanțial comentariu arheologic și istoric încheind acest capitol cu unele date privind încadrarea cronologică a necropolei de la Obreja.

Din cele 244 de morminte înregistrate (240 descoperite prin săpături sistematice și 4 morminte recuperate din cele descoperite întâmplător în 1967), 237 de morminte sunt de incinerare, iar 7 morminte sunt de înhumare (4 de

copii și 3 de oameni maturi). Din cele 237 morminte de incinerare, 119 sunt de tipul mormintelor de incinerare cu urnă, iar dintre acestea 95 au urna acoperită cu un capac oarecare, în vreme ce 118 sunt de tipul mormintelor de incinerare fără urnă, respectiv în groapă simplă. Din acest punct de vedere, al riturilor și ritualurilor funerare, necropola de la Obreja are analogii numeroase în epocă în aria lumii dacilor liberi de la est de Carpați.

La Obreja este atestată prezența „obolului pentru Charon”, pe lângă alte dovezi ale influenței romane, dar nu lipsesc elementele de tradiție și factură dacică. Deși creștinismul începuse a se răspândi și în Dacia romană, „toată populația înmormântată aici în sec. II-III se dovedește a fi păgână” (p. 162).

Pe baza observațiilor din teren și analizei materialelor descoperite, autorul afirmă că „cimitirul daco-roman de la Obreja a început foarte probabil în a doua parte a domniei lui Hadrian... și se încheie, ca și așezarea, la invazia hunilor” (p. 163). Cu probitatea științifică caracteristică, autorul precizează totuși că „partea din cimitir cu mormintele ulterioare lui Gallienus nu a fost cercetată, deoarece, aflându-se prin grădinile și ogrăzile satului actual, presupunem că a putut fi distrus - cel puțin în parte - de lucrări din epoca medievală-modernă” (p. 163).

După prezentarea cercetărilor arheologice din așezare și cimitir, care formează nucleul monografiei, într-un alt capitol sunt prezentate „materialele descoperite în așezare și cimitir”, începând cu cele 4 monede (2 de la A. Pius și 2 monede de la Marcus Aurelius), cele 26 de fibule (dintre care 19 de bronz și 7 de fier), ceramica, cu detaliile caracteristice acestui tip de inventar; cercei și pandantive, din bronz, argint și aur; inele și brățări de bronz, mărgel, oglinzi, pahare de sticlă, un lacrimarium, cuțite, cuie și verigi din fier; aplici și plăcuțe de bronz; un depozit de unelte agricole și meșteșugărești; străpungătoare și ace de os etc. Am menționat toate categoriile de obiecte de inventar pentru a evidenția bogatul material arheologic descoperit în așezarea și cimitirul de la Obreja și importanța acestor descoperiri în completarea și cunoașterea conținutului culturii materiale din lumea rurală a Daciei romane și a epocii postromane.

În câteva pagini sunt consemnate considerațiile autorului privind „semnificația culturii materiale în procesul de romanizare”, urmate de unele *Considerații finale*.

Este important de reținut că deși ne aflăm într-o așezare și cimitir aparținând unei comunități rurale de epocă romană, la Obreja „marfa romană de toate categoriile se găsește în proporție de circa 90% față de cea autohtonă” (s.n. – I.M., p. 203). Pe lângă prezența ceramicii dacice, singura categorie de inventar de factură autohtonă în ansamblul culturii materiale, „o persistență dacică masivă se remarcă numai în domeniul habitatului, al sistemului funerar și al unor practici rituale specific dacice. În rest, totul este roman provincial” (p. 203).

Așezarea și necropola de la Obreja au fost atribuite elementului autohton dacic pe cale de romanizare.

Analiza atentă și multiplă a tuturor descoperirilor din așezarea și cimitirul de la Obreja demonstrează că aici „în secolele II-IV, trăia și se înmormânta o populație dacică locală – amestecată într-o proporție neprecizabilă și cu coloniști – populație care și-a păstrat o bună parte din patrimoniul culturii materiale și spirituale, preluând și asimilând produse și unele forme de civilizație romane, de nivel mijlociu, aduse în Dacia de coloniștii romani din diferite părți ale Imperiului” (p. 207). Cercetările arheologice de la Obreja permit reconstituirea habitatului unei comunități de daci în curs de romanizare, daci care trăiau în mediul rural. Important este de reținut că la retragerea aureliană comunitatea sătească de la Obreja și-a continuat viața, așezarea dăinuind până spre al treilea sfert al secolului al IV-lea. Încetarea locuirii în așezarea de la Obreja și strămutarea comunității sătești de aici într-un alt loc, probabil din aceeași microregiune, poate fi pusă în legătură cu invazia hunilor.

Consemnând că monografia se încheie cu un substanțial rezumat în limba franceză și o bogată ilustrație, de o calitate exemplară, care se constituie într-un suport temeinic al considerațiilor teoretice și concluziilor de ordin arheologic și istoric, felicităm „Asociația tinerilor arheologi «Fortuna»” și Editura Nereamia Napocae, pentru inițiativa de a publica astfel de lucrări. O asemenea monografie, pentru care autorul merită toate mulțumirile și felicitările noastre, se constituie în repere fundamentale ale istoriografiei românești pentru cunoașterea celei mai importante epoci ale începuturilor istoriei noastre, epoca formării poporului român. Lectura acestei noi monografii datorate Prof.univ.dr. D. Protase ne-a dus cu gândul la reflecțiile lui V. Pârvan privind rolul monografiilor istorice: „Din marmura cioplită a monografiilor se va ridica monumentul istoriei generale, de judecată și înțelepciune a neamului. Precum fără pietrele frumos săpate nu s-ar fi putut niciodată zidi templele vechilor greci, nici săpa divinele chipuri ale oamenilor dumnezei adorați de dâșii, tot așa fără luminile aduse de monografiile istorice, niciodată istoricii culturali ori politici, ori economici, ori altfel, sau filosofii istoriei nu vor putea face un pas mai departe în stabilirea încheierilor lor generale”

Având în vedere și contribuțiile anterioare ale distinsului arheolog și istoric D. Protase, putem aprecia, la dimensiunile sale reale, marea sa contribuție la cunoașterea istoriei mileniului I d.Chr., care este mileniul nașterii și afirmării poporului român, o insulă de latinătate într-o mare slavă.

Am mai spus-o și o repetăm: prin contribuțiile sale științifice, prin echilibrul judecăților de valoare și al concluziilor formulate istoricul D. Protase este un model; un model demn de urmat dar greu de egalat. Nu am intenționat să-i ridicăm un monument distinsului arheolog și istoric D. Protase. Acest lucru nu este necesar, nici din partea mea, nici din partea altcuiva, deoarece, reamintindu-ne butada lui

Heine despre Goethe, putem spune că Profesorul D. Protase și-a ridicat singur monumentul prin ceea ce a făcut în cele opt decenii de viață, din care mai mult de jumătate de secol s-a dedicat arheologiei și istoriei.

Așteptând noi realizări științifice din partea Prof.univ.dr. D. Protase, care cu siguranță vor veni, avem certitudinea că încă de pe acum numele său s-a înscris definitiv în rândurile reprezentanților de frunte ai arheologiei și istoriografiei românești, un nume apreciat și stimat de specialiștii în domeniu din țară și străinătate.

Ioan Mitrea